
Recuperări

CZU : 821.135.1.09-3"18"(092)Negruzzi C.

Elena Ciornî

(21.05.1927, Cicmele, Odesa, Ucraina –
06.2009, Chişinău)

Studii: Institutul Pedagogic de Stat din Chişinău, Facultatea de Filologie, specialitatea *Limba și literatura română* (1951). Lector universitar, lector superior universitar la Catedra de limba și literatura română a Institutului Pedagogic „Alec Russo” din Bălți (1954-67).

Aspecte ale prozei epistolare a lui Constantin Negruzzi¹

Cu toate că prin tradiție și educație aparține unei epoci anterioare, Constantin Negruzzi înțelege, totuși, „să meargă cu veacul” și, alături de generația lui V. Alecsandri și M. Kogălniceanu, răspunde cu ardoare la chemările timpului, dedicându-se unor multiple activități culturale. Intuind cerințele vremii, el a căutat să le slujească cu pasiune, evoluând și devenind succesiv „un contemporan spiritual cu trei generații deosebite de literați moldoveni” (Levit 1971: 161). Opera sa literară, proza artistică în primul rând, scrisă cu o grijă a formei, ce dovedește un simț înnăscut al artistului, câștigă în valoare „în proporție colosală”, dacă o raportăm la „timpul de sterilitate”, când a fost produsă. După cum scria Alecsandri, acesta era un timp, când „dezvoltarea ideilor și purificarea gustului literar se resimțeau foarte amar de sistemul apăsător al guvernului” și când „avântul scriitorilor își frângea aripile, lovindu-se de indiferența publică ca de o stîncă” (Alecsandri 1959: 551). Tributară în tinerețe modelelor străine, ca, de altfel, și alte producții literare din acea perioadă, proza lui Negruzzi se dezvoltă în continuare pe un teren propriu. Dotat cu un real și viguros talent și, mai ales, cu un acut simț al actualității, Negruzzi știe să depășească modelele trecătoare și, asimilînd influențele valoroase, să le folosească pentru întregirea unui bogat fond artistic personal.

Perioada din jurul anului revoluționar 1848 a dat naștere unei literaturi originale, legate de istoria concretă a țării și inspirate nemijlocit de frământările luptei de eliberare națională și socială. Am putea spune chiar că nu există o altă generație de scriitori din secolul trecut, care să fi fost mai puternic ancorată în realitatea imediată a timpului, ca generația pașoptistă. Spiritul de solidaritate cu această generație, conștientă de faptul că participă la evenimente de mare răspundere istorică, își află confirmare în prodigioasa corespondență a lui C. Negruzzi cu oamenii de vază ai mișcării culturale de atunci: V. Alecsandri, Gh. Asachi, Gh. Barițiu, I. Heliade-Rădulescu, I. Ionescu de la Brad, Al. Formuzachi, D. Gusti ș.a. Multe dintre scrisorile lui au văzut lumina tiparului încă în timpul vieții. A fost publicată o parte din coresponden-

---

¹Text reprodus după: *Cercetări de istorie literară*, Chişinău, Editura Știința, 1978, p. 77-97.

.....
ța cu I. H. Rădulescu, câteva dintre scrisorile adresate lui Barițiu, o scrisoare către căminarul I. Mălinescu, însoțită de „trei doine făcute în fugă”, câteva scrisori către Asachi, Alecsandri, scrisorile „deschise” către redacțiile „Albinei” lui Gh. Asachi, „Luminii” lui B. P. Hasdeu etc. După moartea scriitorului au mai apărut câteva scrisori, însă o mare parte a corespondenței private, din nefericire, nu a putut fi descoperită. S-au păstrat doar câteva răvașe din 1863 către Iacob și Leon, feciorii săi, care-și făceau pe atunci studiile la Berlin, și două scrisori din tinerețe către un prieten – Barbu Slătineanu.

Correspondența cu feciorii, întreținută în limba franceză, prezintă interes mai mult prin faptul că ne-a lăsat imaginea unui Negruzzi bătrîn, plictisit și bolnav. Cît privește scrisorile către Slătineanu, ele sînt concludente în mai multe privințe. În primul rînd, din ele se desprinde profilul viitorului scriitor, dotat cu însușiri de umorist, ce-i va deveni mai tîrziu „specialitatea ... în scrisori”. Paginile epistolare către Slătineanu sînt, în al doilea rînd, documente psihologice, crîmpeie din viața sa la 20 și ceva de ani, narate sincer și fără pretenție unui interlocutor de seama sa. Și, în al treilea rînd, între scrisorile acestea și între opera sa artistică există o legătură directă. Misiva particulară completează opera artistică din ciclul „Amintiri de junețe”, în unele cazuri devenind cheie pentru înțelegerea unor momente sau caractere.

Interesantă ca material informativ prețios pentru cunoașterea momentului istoric deosebit de important în afirmarea culturii naționale, scrisoarea particulară a lui Negruzzi e concludentă și ca factor psihologic, căci, detașîndu-ne de informația concretă ce o conține, putem cunoaște, în genere, „spiritul” omului din epoca respectivă. Studiarea corespondenței particulare permite și o înțelegere mai subtilă a operei literare, precum și a cauzelor ce au determinat apariția ei. În ceea ce-l privește pe Negruzzi, bunăoară, cercetarea celor câteva scrisori din tinerețe confirmă existența elementului biografic în nuvelele romantice din ciclul „Amintiri de junețe”.

Neavînd o tradiție bogată și manifestîndu-se mai mult în „Cuvinte către cetitoriu”, ținînd loc de prefață letopisețelor și cărților bisericești traduse, epistola publicistică s-a afirmat mai categoric „în zorii publicisticii moldovenești” (Russev 1972: 119) prin scrisorile mitropoliților Varlaam și Dosoftei către țarii Rusiei Mihail Fiodorovici și Ivan și Petru Alexeevici, precum și prin corespondența lui Dosoftei cu N. Milescu-Spătarul și patriarhul Ioachim (*ibidem* 1974: 118-130). Prin reacția lor puternică și vibrantă la durerea poporului, împilat de turci, prin tonul înălțător și plasticitatea imaginilor, aceste epistole ocupă un loc de seamă în istoria literaturii române.

La începutul secolului trecut, Ionică Tăutul atacă marea boierime moldovenească în „Strigările” sale, dînd expresie revendicărilor poporului, ce nu mai poate răbda o atitudine, „care face pre obște să-și ridice glasul său cel amorțit de atîtea veacuri” (Russo 1957: 139). În afară de aceasta, comisul I. Tăutul, bun epistolier, întreținea, mai ales între 1825 și 1830, cînd se găsea la Constantinopol, o vastă corespondență cu prietenii și rudele sale, corespondență revelatoare pentru înțelegerea ideologiei lui, plină de reminiscențe iluministe.

.....

În scrierile lor publicistice, scriitorii pașoptiști continuă aceste tradiții, făcând uz pentru exprimarea atitudinii lor față de problemele arzătoare ale timpului de forma „scrisorii deschise” adresată redacției sau, mai bine zis, redactorilor periodicelor respective. Autorii lor nu pretindeau, de regulă, la elaborarea unor norme lingvistice, literare ș.a.m.d. Negruzzi, Russo, Alecsandri și alți scriitori ai epocii își expuneau opiniile numai asupra unor chestiuni oarecum aparte, fără vreo pretenție de a rezolva problema în bloc. Pornind de la aceste considerente, ei foloseau scrisoarea ca mijloc eficient de polemică în locul studiului sau articolului de proporții.

Prin activitatea sa de publicist, C. Negruzzi se găsește în centrul mișcării culturale de înnoire din Moldova în ajunul revoluției de la 1848. Notele, articolele și corespondențele sale, care se întîlnesc în presa vremii, dezbate probleme de cea mai arzătoare actualitate pentru epocă, definind căutările, întrebările, neliniștile scriitorului-cetățean, cuprins de îngrijorare pentru destinele artei și literaturii naționale. În corespondența sa particulară și, mai ales, în „scrisorile deschise” către redacție, specie la care va recurge deseori, Negruzzi dă dovadă de o perfectă înțelegere a obiectivelor timpului său, optînd pentru un conținut nou și o nouă expresie artistică a literaturii naționale, pentru legătura ei strînsă cu poezia populară și cu monumentele literaturii vechi, reprezentate prin scrierile cronicarilor. Într-un mod deosebit l-a preocupat problema stabilirii normelor limbii literare – una din problemele cardinale, legate de progresul creației artistice. Dialogurile sale epistolare, atît cele particulare, cît și cele publicate ca „scrisori deschise”, se referă la căile dezvoltării limbii, izvoarele ei de îmbogățire, raportul dintre limba vorbită și cea literară și, la limbă ca mijloc de expresie artistică. Lupta împotriva aberațiilor lingvistice, actuală în preajma revoluției de la 1848, a fost desfășurată de autorul lui „Alexandru Lăpușeanul” înaintea altor patruzecioptiști, înaintea lui A. Russo și V. Alecsandri, cam în același timp cu scriitorul C. Conachi.

E interesant de remarcat faptul că opiniile sale despre limbă Conachi le expune, de asemenea, în formă epistolară. Solicitat să-și împărtășească părerea „asupra sporirii învățăturilor în țara aceasta”, poetul se pronunță categoric într-o scrisoare de-a sa pentru organizarea învățămîntului în limba română. Neologismele sunt primite cu bun simț: „Cuvintele și ideile de cîte vom avea nevoie și care la noi nu sînt”, deci cele „neapărat trebuincioase”, vor fi luate de la elini – „sporitorii învățăturilor”, și nu se va zice „iubire de înțelepciune”, ci „filosofie”, nu „pămînto-măsură”, ci „geometrie”, nu „pămînto-scriere”, ci „geografie” ș.a.m.d. (Conachi 1963: 302). C. Conachi are idei juste și în privința slavonismelor: „cuvintele cîte le avem, fie rîmlenești, fie slavonești, fie grecești, fiindcă lumea noastră așa le-a desprins, să nu le schimbăm”. Răspunsul lui Conachi este oficial, însă autorul lui vorbește cu patimă și ia atitudine față de problemele, pe care le dezbate.

Ca și Conachi și, mai tîrziu Russo și Alecsandri, Negruzzi n-a avut niciodată pretenția de a fi teoretician în probleme de limbă sau literatură. În 1862 în scrisoarea XXXII, publicată în revistele lui B. P. Hașdeu², Negruzzi, modest ca și în 1836, cînd

---

²E vorba de revistele: *Din Moldova*, 1872: 76; *Lumina*, 1863: 11, 55.

.....
 pornise polemica, declară: „Dacă ne încercăm a face oarecare observări limbii noastre, facem cunoscut mai înainte ca să fie tuturor știut, că n-avem nicidecum pretenția de a fi priviți ca niște legiuitori sau cel puțin ca niște povățuitori; voim numai să emitem și opinia noastră alături de a altor filologi, ce au lucrat pentru limbă” (Negruzzi 1915: 262). Salutînd simplificările făcute în alfabet de I. E. Rădulescu, Negruzzi polemizează în același timp cu el, luînd apărarea formelor moldovenești. Negruzzi e un zelos apărător al rostirii moldovenești și atunci, cînd susține ortografia lui „djos”, „djoc”, afirmînd că numai cuvintele de obîrșie slavonă urmează a fi scrise cu *j*: *jăritic*, *cojoc*, *pojar*. De exemplu, E. Lovinescu va recunoaște: „cu toate argumentele pe care la nevoie Negruzzi le scoate din alte limbi, ceea ce stăpînea într-însul era tot simțul realității unei limbi vii, pe care scriitorul o cunoaște mai bine, fiind graiul său moldovenesc” (Lovinescu 1913: 213).

În toate epistolele „lingvistice” e prezent stilul spiritual, propriu lui Negruzzi. Intonația e variată, oscilînd între ironie și satiră. Imaginea e concretă, de cele mai multe ori vizuală: „Oxiile și variile și perispomeni, ai să le vezi ca niște zburători plutind în legioane deasupra D-tale, și tulburîndu-ți odihna, în vreme ce *teta*, *eta*, *csi*, *psi*, *ot*, te vor urma pretutindeni ca niște stahii grozave” (Negruzzi 1915: 276-277), scrie el în 1836. Într-o scrisoare către Asachi, indignat că G. Săulescu, autorul studiului „Observații gramaticești asupra limbii românești”, se face „campionul Moldavilor”, răspunde într-un ton destul de violent, însă păstrînd forma unei glume „D-l S... își mîntuie băgarea de seamă, căreia îi dă ridicola poreclă de „Discurs de observații...”, observațiile lui Săulescu nu sunt altceva decît „inventivele unei slove grebănoase din Alfabet (XXX), ce vine întovărășită de trei steluțe, ca să doboare un edificiu, la temelia căruia n-a fost în stare a pune măcar o piatră, pentru a-și face un nume asemenea ca a lui Erostrat ce a ars templul Dianei...” (*ibidem*: 277).

Peste cîțiva ani, Negruzzi reia discuția problemelor lingvistice în „Propășirea” cu un ciclu de trei scrisori, cărora în 1857 în volumul „Păcatele tinerețelor” le mai adaugă încă una. Astfel, în ciclul „Negru pe alb. Scrisori la un prieten” sub titlul „Critică” vor figura scrisorile a XIII-a, a XIV-a, a XVI-a și a XVII-a. În afară de aceasta, în grupaj a fost introdusă și o scrisoare către Barițiu, intitulată „Slavonism”. În anul 1862 în revistele lui B. P. Hasdeu „Din Moldova” și „Lumina” se publică și ultima scrisoare a lui C. Negruzzi despre limbă – Scrisoarea a XXXII-a. În așa fel scriitorul nostru a participat la disputele în jurul problemelor, legate de definitivarea limbii literare, probleme discutate în decurs de mai bine de un pătrar de veac. Și de fiecare dată această participare s-a manifestat sub formă de scrisori.

Astfel, epistola lui Negruzzi, încadrată în discuția filologică, trece prin trei faze: „scrisoarea particulară”, „scrisoarea deschisă” la redacție și „scrisoarea fără adresă”. De la un răspuns concret la o întrebare, ce-i interesează în aceeași măsură pe ambii corespondenți din epistola privată, Negruzzi trece în „scrisoarea deschisă” la critica poziției, ocupate de un grup de oameni sau altul, adresîndu-se peste capul redacției către cititor și invitîndu-l să participe, ori, cel puțin, să fie martor la polemică. „Scrisoarea fără adresă”, adică fără un destinatar concret, este o treaptă în

.....
 creația literară a lui C. Negruzzi și o formă, pe care o va cultiva apoi pe tot parcursul activității sale. Din aceste scrisori vor fi eliminate atacurile personale și invectivele, iar problemele de limbă vor fi privite printr-o perspectivă istorică mai largă, decât în „*scrisorile deschise*”. Drept model de stil e dată limba cronicarilor și cea a lui Dosoftei, „unul din bărbații învățați, cu care se fălește pe drept Moldavia” (Negruzzi 1966: 280). Vorbind despre evoluția și statornicirea limbii, scriitorul recurge deseori la comparații plastice între limba cărților vechi și cea a „croitorilor” noi de limbă. Comparațiile sunt în defavoarea celor ce „bagă scalpelul în biata limbă”: „Poate greșesc, domnule, eu însă o prefer celei de astăzi, oricât se pare ea de simplă. Îmi place pentru că e naivă și fără pretenție, pentru că e moartă și netedă, nu aspră și ciotoroasă” (*ibidem*: 205).

Aducând exemple dintr-o poezie contemporană lui, săracă cu duhul și lipsită de calitate poetice, autorul epistolei își termină observațiile cu o interogație retorică, ce rezumă concludent sensul opiniilor lui lingvistice răzlețe: „Spune-mi: nu-ți place mai bine traducția lui Dosoftei „cu-nchieturi socotite”, care nu te ostenește când o citești, nici are fraze mari întortocheate și scilciate?” (*ibidem*: 282).

Ideile lingvistice ale lui Constantin Negruzzi au fost preluate de feciorul său Iacob. Invocând contribuția părintelui său la dezvoltarea limbii literare, el observa: „Asemenea și la noi bătrînii scriitori cumpăneau bine toate înțelesurile cuvintelor vechi, pînă ce se hotărau de a introduce vreunul străin. Aceasta se poate vede din corespondența urmată între I. Eliad și Constantin Negruzzi” (Negruzzi 1970: 292). E semnificativ că Iacob Negruzzi și-a exprimat opiniile despre limbă, de asemenea, în formă epistolară. Cu cele cinci scrisori dedicare limbii materne redactorul „Convorbirilor literare” se înscrie printre continuatorii liniei progresiste, reprezentată de C. Conachi, A. Russo, V. Alecsandri, C. Negruzzi și alții.

În publicistica sa epistolară Constantin Negruzzi a acordat o atenție mare și dezvoltării teatrului în limba națională, văzînd în el un eficient mijloc de educație morală și estetică. Cu cinci ani înainte de a prelua, alături de V. Alecsandri și M. Kogălniceanu, direcția teatrului și de a se angaja astfel direct în activitatea de prosperare a acestei instituții, scriitorul nostru menționa că „Teatrul îi o oglindă”. Iar în 1838 într-o lungă misivă către Gh. Asachi, pe atunci directorul conservatorului filarmonic, Negruzzi examinează eșecurile „sărmanului teatru”, ce seamănă „cu pruncul mic, frumușel, nevinovat și bolnav de strîns”, strîmtorat de greutate de ordin material și de concurența trupelor străine. Scriitorul propune un șir de măsuri concrete; care ar duce, după părerea lui, la reglementarea activității teatrale, la stabilirea unor anumite norme de funcționare a trupelor ș.a.m.d. Dîndu-și seama de rostul constructiv al scrisorii sale, Negruzzi în postscriptum notează: „De se va tipări scrisoarea către D-ta, te rog păstrează-mi vreo două exemplare”. Gh. Asachi, însă, n-a publicat-o. Epistola a apărut abia în 1886 în volumul VIII al „Uricariului”, editat de T. Codrescu.

O analiză retrospectivă a teatrului moldovenesc o aflăm în scrisoarea din 1862, amintită mai sus în legătură cu examinarea opiniilor lingvistice ale lui Negruzzi. E,

.....
de fapt, o trecere în revistă a momentelor culturale cruciale ale timpului, mai ales, acele ce privesc nemijlocit dezvoltarea limbii literare. Astfel, scrisoarea despre teatru va cunoaște în fond aceeași evoluție ca și scrisoarea dedicată problemelor lingvistice: scrisoarea particulară – scrisoarea deschisă – scrisoarea fără adresă.

O discuție vie la vremea lor au trezit scrisorile lui C. Negruzzi către Ioan Ionescu de la Brad, publicate la 1859, în care și-au aflat expresie și unele idei reacționare, proprii lui C. Negruzzi în perioada de după revoluție. Asemenea corespondențelor din foaia „Săptămâna”, unde a colaborat scriitorul între 1853-1854, în corespondența către Ionescu de la Brad scriitorul face unele generalizări pripite și unilaterale, ce se bazează pe fapte singulare și neconcludente. În felul acesta, autorul are ocazia să-și afirme o dată în plus poziția sa greșită în problema țărănească. Schimbările regretabile ce s-au produs în concepțiile scriitorului către apusul vieții sale n-au împiedicat, totuși, crearea unor opere literare realizate (Osadenco 1971: 20), care au avut darul să deschidă un capitol nou în proza artistică românească [...].

***

Idealurile pașoptiste, în care scriitorii moldoveni credeau sincer, străbat întreaga lor operă artistică, imprimându-i un pronunțat caracter publicistic. Faptul e lesne de explicat: în viața unui popor, lipsit de libertate socială, literatura e deseori unica tribună, de la înălțimea căreia scriitorul obligă societatea să-i fie ascultat strigătul de revoltă al conștiinței (Герцен 1956: 198). Operele artistice ale perioadei *pre* și postpașoptiste se disting prin patosul lor agitatoric și prin apelul direct la bunul simț al cititorului și la reacția nemijlocită a acestuia. În acest scop e mobilizat tot arsenalul publicistic. Formulând probleme actuale sociale, politice și culturale, scrierile de acest fel au, de regulă, un caracter polemic, manifestându-se printr-o afectivitate accentuată și păstrînd, în mare măsură, intonația, structura și particularitățile vorbirii oratorice. Întrebuințarea discursului retoric în scopuri concrete utilitariste e dictată și de înțelegerea justă a momentului istoric, cînd dialogul cultural dintre scriitor și cititor capătă un aspect nou, datorită ponderii pe care o dobîndește cuvîntul scris. Nu numai scriitorul e participant activ la frămîntările epocii, dar și cititorul e solicitat să ia atitudine față de evenimentele politice și sociale ale zilei. Necesitatea unei adresări directe devine atît de simțită, încît o mare parte din scrierile acestei perioade: pamfletul, schița, impresiile de călătorie, studiul, satira, memoriile îmbracă haina, convenabilă din acest punct de vedere, a scrisorii. Și cu toate că fiecare e, în ultimă instanță, „o epistolă globală către toți oamenii” și „o scrisoare către toți prietenii” (Толстой 1953: 79) totuși adresarea directă către cititor, către un prieten real sau imaginat, creează nu numai iluzia unei conversații autentice, dar îi comunică operei și acel fior personal al mesajului confidențial, ce înrudește spiritele. Se cuvine să mai subliniem în continuare că scriitorii de la 1848 în marea lor majoritate au fost antrenați, în virtutea împrejurărilor istorice specifice, într-o corespondență particulară prodigioasă și de mare importanță documentară, psihologică și literară pentru posteritate. Să ne amintim în această ordine de idei de dialogurile epistolare ale lui

V. Alecsandri și M. Kogălniceanu, corespondența cărora se distinge atât printr-o informație serioasă documentară și psihologică, cât și prin valoarea literară neîntrecută, prin stilul ei familiar degajat, prin observația necăutată așternută deseori spontan și curgător pe hîrtie.

Așadar, însuși climatul istorico-literar de la mijlocul secolului trecut era cât se poate de favorabil dezvoltării scrisorii în multiplele ei aspecte – de la răvașul strict particular la opera artistică în formă epistolară.

***

Privind sub acest unghi de vedere creația artistică a lui C. Negruzzi, am putea spune că scrisoarea a fost genul lui preferat, ce-i permitea să se pronunțe în diferite probleme actuale privind limba, folclorul, istoria, sociologia sau teatrul. De altfel, și ciclul de schițe și nuvele „Negru pe alb” nu este altceva decât un prilej de a continua conversația cu un prieten. A spus cineva că cine vrea să-l cunoască pe adevăratul Cicero, trebuie să-i citească scrisorile. Nu vom greși, atribuind aceeași caracteristică scriitorului nostru: cine vrea să-l cunoască pe adevăratul Negruzzi în toată profunzimea lui de om și scriitor, să-i citească epistolele. Căci Negruzzi nu este numai întemeietorul nuvelei istorice, ci prin acest document prețios al epocii sale – „Negru pe alb” – și inițiatorul epistolei literare la noi într-un „secol-cheie”, care a oferit prin însăși istoria lui condițiile cele mai favorabile de înflorire a scrisorii (Săndulescu 1972: 68).

Împrăștiate prin diferite publicații încă de prin 1837, epistolele literare au fost reunite în ciclul abia în 1857, avînd ca subtitlu „Scrisori la un prieten”. Ele au fost încadrate în volumul „Păcatele tineretelor”. O scrisoare către V. Alecsandri din 1855 e cât de poate de concludentă atât în ceea ce privește titlul viitorului grupaj, cât și motivele, de care s-a călăuzit scriitorul nostru la alegerea și întrunirea la un loc a unui material atât de variat ca temă, structură, specie. Corespondența Negruzzi – Alecsandri, din care s-a păstrat foarte puțin, vădește, în genere, o sinceră prietenie, susținută de o admirație reciprocă și, mai ales, de o optică înrudită asupra literaturii, a esenței și menirii ei. Punînd la cale editarea „României literare”, V. Alecsandri a ținut să adune în jurul ei cele mai reprezentative condeie, solicitînd pe A. Russo, A. Papadopol-Calimah, Mihail Kogălniceanu ș.a. Fiind cel mai îndepărtat de treburile literare din acea perioadă, Negruzzi e și cel mai insistent solicitat. Misiva în cauză conține răspunsul scriitorului nostru la îndemnul prietenului său de a scrie pentru reviste.

Plină de spirit, scrisoarea-răspuns a lui Negruzzi ar merita să fie publicată în loc de prefață la ciclul mai sus pomenit. „Iubite, știi că nu-i generos din partea ta să vii să-mi pui astfel cuțitul în gît? Scrie sau mori? La bourse ou la vie! Scrie! E lesne a zice plăcinte...” (Negruzzi 1915: 294-295). Intonația veselă și degajată a misivei e străbătută undeva și de o notă de amărăciune, conturînd atmosfera literară și luptele de idei dintre generații: „Nu înțelegi tu că noi, ruginele care scriem ca să fim înțeleși, nu suntem oameni de progres. Astăzi cînd e de bun gust a întrebuița un jargon neauzit, cine să ne citească?” (*ibidem*). Iluzia conversației e perfectă. Negruzzi își

.....
 imaginează exact fizionomia prietenului său, când acesta îi va citi epistola, în surprinde reacția la fiecă cuvânt: „Nu, nu vrei să te înduri, îmi strigi ca Evreului pribeag: mergi! mergi! Scrie! Scrie ...” Și nu numai vorba, e surprins și gestul poetului: „Te văd însă clătînind din cap. Nu vrei să crezi nimic: „La bourse ou la vie!” (*ibidem*).

Atunci, în 1855, Negruzzi a anunțat, de fapt, și titlul ciclului de scrisori, proiectat pentru volumul „Păcatele tinerețelor”. „Ei bine, ca să-ți împlinesc voia, în așteptare de ceva mai bun, voi arunca „Negru pe alb” (*ibidem*).

Scrisoarea către Alecsandri e concludentă și din alt punct de vedere. Autorul ei încearcă să explice adresatului caracterul variat al operei sale și într-un chip ingenios o face, recurgînd în acest scop la cuvintele nuvelistului italian de la începutul secolului XV Novele del Sermini: „Întocmai ca acela, care vrînd să trimată o salată... unui prieten al său... străbate grădinița de zarzavat și cum găsește legumele, așa le pune în coșuleț, fără nici un aranjament, unele peste altele, nu altfel mi-a fost dat și mie să fac” (*ibidem*). Aceste cuvinte au fost luate mai tîrziu ca epigraf pentru volumul de proză, editat în 1857, adăugîndu-li-se o propoziție din același Sermini: „De aceea, deci, îmi pare că acesta, după merit, nu carte, ci un coșuleț cu salată ar trebui să se cheme” (*ibidem*).

Pe fundalul literar al epocii, scrisorile literare ale lui C. Negruzzi se prezintă ca o galerie de tablouri iscusite, ce fixează momente caracteristice de tranziție de la vechea societate patriarhală la cea burgheză. Astfel înțelegea scriitorul „să meargă cu veacul”, fixînd cu mijloace artistice proprii aspecte tragice și comice ale societății feudale în destrămare, oprindu-se cu înțelegere și simpatie la oameni mici, dar cu suflet mare și stigmatizînd boierimea ruginită, pretențioasă, lacomă și abuzivă. Și întrucît viața de atunci a Moldovei îi oferea din plin materialele necesare, Negruzzi a izbutit să creeze importante opere epistolare, împlîntate în actualitatea imediată, cu incursiuni în folclorul și istoria țării.

Comentarii operei și vieții lui Negruzzi au observat că el „pare grăbit să publice în ziare și reviste replici tăioase și polemice, aprig să aibă ultimul cuvînt în luptele de idei” (*Istoria literaturii române* 1968, II: 386). Această „grabă” de a-și împărtăși impresiile, gîndurile, această necesitate internă de a comunica un fapt confirmă odată în plus că scriitorul nu întîmplător a ales forma epistolară.

Adresat unui prieten, ciclul păstrează, firește, și o intonație sinceră și amicală. De fapt, anume în intonația corespunzătoare caracterului interlocutorului constă specificul unei scrisori, chiar dacă, de la bun început, e destinată publicului (*Античная эпистография* 1967: 6). Nici vorbă, dacă ar fi fost adresate unui dușman, tonul scrisorilor ar fi fost cu totul altul. A. Herțen autorul multor opere epistolare, își varia, de exemplu, modulația și lexicul în funcție de adresat. Într-un fel se citesc „Scrisori către un viitor prieten” și în alt fel „Scrisori către un adversar”. Ulterior, în urma investigațiilor făcute în domeniul corespondenței personale și a destinatarilor, au putut fi identificați și adresatul-prieten, și adversarul. În unele cazuri Herțen cerea chiar voie de la corespondenții săi să folosească scrisorile lor particulare pentru ale sale „Scrisori fără adresă” (*Лещинер* 1963: 189-214).

Cît privește ciclul lui Negruzzi „Scrisori la un prieten”, destinatarul lor și pînă astăzi e considerat imaginar. Corespondența privată a scriitorului, care ar putea arunca o lumină în privința aceasta, în cea mai mare parte a ei n-a ajuns pînă la noi. Ce-i drept, am putea, pornind de la scrisoarea către Alecsandri, amintită mai sus, presupune adresatul sau, cel puțin, pe unul dintre ei, în persoana bardului de la Mircești. Sigur că nu poate fi vorba de o afirmație categorică, lipsind pentru aceasta mărturii documentare. Înclinăm, însă, să vedem în Alecsandri pe unul dintre eventualii destinatari, pentru că anume acestuia Negruzzi a fost tentat să i se destăinuiească în cel mai înalt grad. Din schița „Mărturisenie”, publicată de asemenea sub formă de scrisoare în 1854, din corespondența lui Alecsandri cu Iacob Negruzzi, din scrisoarea citată a lui C. Negruzzi și din unele confidențe ale contemporanilor rezultă că Alecsandri și Negruzzi se prețuiau reciproc și se îndemnau întruna unul pe altul la scris. În 1863 autorul „Doinelor” îi înmînează prietenului său un caiet neînceput. Însă Negruzzi, ținut la pat, n-a mai putut răspunde acestui gest simbolic. Caietul i-a fost înapoiat peste cîtva timp lui Alecsandri, umplut cu un dicționar de denumiri de flori, rezultatul preocupărilor prozatorului în ultimii ani ai vieții. Nu este exclus ca V. Alecsandri, care pe atunci începea să-și scrie pastelurile, să-l fi folosit la crearea „Concertului în luncă”. În general, „Scrisorile fără adresă”, cu toate deosebirile lor de caracter, scop, destinat – sînt adresate întotdeauna unui anumit colectiv social (Прохоров 1966: 48). Fără îndoială, autorul ciclului „Negru pe alb” și-a destinat scrisorile unor tovarăși de idei, unui grup social, de care îi legau anumite interese. Acest grup nu putea fi altul decît cel al pașoptiștilor, al „ostașilor propășirii”, de care îl lega o veche prietenie. Iar dintre toți prietenii de la 1848 cu V. Alecsandri era cel mai înrudit sufletește. Obișnuit cu maniera epistolară și avînd nevoie de o persoană reală, la care să se gîndească în momentul creației și care să-i pozeze ca interlocutor, nu e exclus, deci, ca Negruzzi să-l avut în față, în primul rînd, pe scriitorul și colegul său de la direcția Teatrului Național, pe acel „L'enfant gâté”³, pe care-l admira atît de mult.

Se cere subliniat însă următorul fapt. Chiar dacă am reuși să identificăm pe adresatul scrisorilor lui Negruzzi, nu trebuie să uităm că autorul lor le-a conceput ca „scrisori fără adresă”. E un moment important, de care trebuie să ținem seama. Cercetătorul Leșciner, făcînd distincție în publicistica lui Herțen, între scrisori „fără adresă” și cele „deschise”, sublinia că anume „scrisoarea fără adresă” oferă autorului libertatea trecerii de la realitățile vieții la tipuri artistico-publicistice (Проблемы изучения 1963: 194). În această privință scrisorile lui Negruzzi schițează portrete umane reale, desprinse din viața de toate zilele, tipuri, deși „oarecum ciudate”, dar destul de răspîndite (Corbu 1970: 50).

Dacă ar fi să se fixeze locul acestui mănunchi pestriț de scrisori spirituale în literatura europeană, el ar putea fi plasat în literatura epistolară amicală, reprezentată în mod strălucit de Cicero, Pliniul cel Tânăr, Louis Guez de Balzac, Madame de

³Copil răsfățat – așa l-a numit Negruzzi în scrisoarea a XXII-a. Vezi (Negruzzi 1978: 332).

.....
Sevigné, Voltaire, Mérimée, Viazemski, Puşkin, I. S. Turgheniev ş.a. Caracterul mozaical, împletirea detaliului din viaţa scriitorului cu materialul literar, utilizarea anecdotei şi a calamburului, intercalarea planului liric în cel grotesc, interesul faţă de problemele limbii literare ş.a.m.d. – toate aceste calităţi îl apropie pe Negruzzi de marii maeştri ai genului epistolar.

Cercetătorii operei lui Negruzzi au semnalat unele afinităţi între scrisorile lui Negruzzi, „Caracterele” lui La Bruyère şi „fiziologii”, care nu ar fi altceva decât tipologiile aceloraşi caractere (Drouhet 1924). De bună seamă, în scrisorile lui Negruzzi pot fi descoperite urme, lăsate atât de lectura lui La Bruyère, cât şi de autorii de „fiziologii” de la începutul secolului al XIX-lea, care fixau atenţia cititorului asupra problemelor acute ale realităţii contemporane (Kopçy 1976: 212). În acelaşi timp, investigaţiile în domeniul erudiţiei lui C. Negruzzi ne duc direct la iniţiatorul speciei „caracterelor” – la anticul Teofrast, pe care, de altfel, conform tradiţiilor clasiciste, îl ia ca model pentru opera sa „Caracterele sau moravurile secolului nostru” şi La Bruyère însuşi. Adept al culturii antice în celebra polemică „dintre vechi şi nou”, La Bruyère aşază la începutul cărţii sale caracteristicile tipurilor umane ale lui Teofrast, ce-i servesc de paravan pentru prezentarea unei panorame satirice a societăţii franceze contemporane lui.

C. Negruzzi, scriitor de formaţie clasicistă, încercându-şi pana într-un moment, când cultura şi literatura română se găseau în aria sferei de influenţă elină (Levit 1971: 131), manifestă preferinţe pentru literatura greacă, din care alege pentru primele sale traduceri şi ciclul „Moraliceşti haractiruri”. Lucrarea e inclusă în manuscrisul „Zăbăvile mele din Basarabia în anii 1821, 1822, 1823 la satul Şărăuţii din raiaua Hotinului” şi, după cum atestă Nestor Camariano, prezintă o transpunere după un manual cu caractere morale, scris în limba greacă modernă de Dimitrie Darvari în anul 1795 (Camariano 1935: 8). Acesta, în afară de caracterele lui Teofrast, introduce şi un şir de „alte caractere mai noi”, Negruzzi, la rîndul său, nu traduce tot materialul din manualul lui Darvari, ci alege caracterele cele mai potrivite pentru ideile sale şi gusturile contemporanilor. Un amănunt nelipsit de interes în ceea ce priveşte numărul caracterelor: tratatul lui Teofrast e alcătuit din 30 de „caractere”, ce reprezintă calităţile morale ale omului, pornind de la comportarea lui; caracterele lui Darvari, traduse şi originale, sînt în număr de 31 (Negruzzi traduce 14), şi în cadrul volumului „Păcatele tineretelor” scriitorul moldovean a introdus 30 de scrisori. Să fie oare o simplă coincidenţă?

E neîndoios, după părerea noastră, faptul că primele încercări literare ale lui Negruzzi denotă o puternică influenţă grecească. Prin urmare, nu atât La Bruyère, cât însuşi părintele speciei, Teofrast, l-a călăuzit pe Negruzzi în crearea portretelor morale ale compatrioţilor săi. În afară de aceasta, să nu uităm că Negruzzi, bun cunoscător al literaturii antice, era familiarizat şi cu epistolografia greacă şi cu cea romană, şi nu este exclus ca anume de aici să fi pornit la prezentarea în formă epistolară a tipurilor umane. Avem în această privinţă mărturii certe. În scrisoarea „Vandalism”, comentînd unele momente ale cotropirii Daciei de către romani,

.....
Negruzzi face trimiteri la „Plinie cel june”, cunoscutul autor latin de epistole de la începutul erei noastre. E interesant de observat că anume scrisorile lui Pliniu cel Tânăr, într-o măsură mai mare decât scrisorile lui Cicero, stau la hotarul dintre corespondența autentică și opera literară (*Памятники ...* 1964: 12).

Forma epistolară era atât de răspândită în epoca elenismului și, mai ales, a imperiului, încât școlile retorice practicau în cadrul exercițiilor scrise transpunerea în formă epistolară a diferitelor specii literare. În literatură era deosebit de populară „etopeea” – specie, care urmărea să zugrăvească moravurile și sentimentele oamenilor. Forma etopeii era, de regulă, cea epistolară. Sub denumirea de etopee figurau cele mai variate opere ale literaturii epistolare. Și ce sînt, în definitiv, scrisorile lui C. Negruzzi, dacă nu comedii în miniatură („Rețetă”, „Un proțes”, „Proprietate păgubitoare”, „Istoria unei plăcinte” ș.a.); schițe „fiziologice” „Fiziologia provincialului”; eseuri („Ochire retrospectivă”, „Criticele”, „Vandalism”); culegeri de proverbe și zicători („Păcală și Tîndală”); pagini de critică literară „Un poet necunoscut”; impresii de călătorii „Pelerinajul”, „Primblare”; iar scrisorile „Lumînărică” și „O amintire funebră” nu sînt ele oare niște elegii în proză? Chiar o trecere fugitivă în revistă a speciilor utilizate ca scrisori în ciclul „Negru pe alb” sugerează ideea unei înrudiri cu „etopeile” grecești. În orice caz, Negruzzi nu a fost străin de această, s-o numim așa, literatură de caractere. Bineînțeles că nu e vorba de asemănări de conținut, care ar trezi îndoieli în privința originalității ciclului, ci de afinități privind principiile generale de creație.

Vorbind despre influențele culturale și literare internaționale, în afara cărora e de neconceput apariția și înjgheizarea literaturilor noi, cercetătorul sovietic B. Reizov subliniază că nu numai în faza inițială, dar și în procesul dezvoltării ulterioare, înfrirurile externe continuă să-și exercite funcțiile: „Caracterul unei opere literare sau al unui curent întreg depinde nu numai de circumstanțele literaturii naționale respective, ci și de circumstanțele literaturii universale, în primul rînd, de acea parte a literaturii universale, care într-un fel sau altul intră în cercul de interese al literaturii naționale în chestiune” (Реизов 1965: 8). „Partea literaturii universale”, care la acea dată „a intrat în cercul de interese” al literaturii române, a fost schița „fiziologică”, care studia societatea în diferite direcții și la diferite niveluri. În toate cazurile însă se observă o localizare strictă a chipurilor (МАНН 1969: 274).

Asimilarea modelelor antice și a „fiziologiilor” atât de gustate de contemporani și atât de răspândite în literatura europeană, încît au constituit o fază deosebit de importantă în afirmarea realismului francez, rus ș.a.m.d. (Corbu 1970: 78), legătura strînsă cu poezia populară și cu monumentele literare ale trecutului, precum și o bună cunoaștere a realității contemporane din țară, i-au permis lui Negruzzi să creeze o operă profund originală, considerată și nu fără temei, „un fel de testament literar” al scriitorului.

Caracterele ciclului, indiferent de ipostaza ironică, comică sau tragică, în care apar ele, sînt tipice pentru societatea moldovenească din acea perioadă. Scrisorile lui atacă fenomene reale, probleme dificile și acute. Impresionat de lectura scrisorilor

.....
 lui Negruzzi, cititorul e sigur că nefericitul poet Daniil Skavinski și generosul cerșetor Lumînărică, boierul retrograd Bogonos și onestul maior Ioan Bran sînt persoane reale, pe care autorul le-a cunoscut cu adevărat, avînd nu o dată prilejul să le observe în acțiuni și conversații. În unele epistole interferența ficțiunii cu autenticul e mai vizibilă, în altele abia dacă poate fi sesizată. Pe Pușkin și Calipso autorul i-a cunoscut personal la Chișinău, iar unele amănunte ale „romanului” lor i-au fost povestite de amicii din Basarabia. Cît privește sfârșitul tragic al fetei, el i-a fost sugerat, probabil, de bogata lui fantezie. Pare că unele scrisori ale lui Negruzzi, inclusiv „Calipso” și „Catacombele mănăstirii Neamțu”, au fost însăilate după „formula” lui L. N. Tolstoi din „Hadji-Murat”, mărturisită la începutul povestirii: „Și mi-am adus aminte de o veche întîmplare caucaziană parțial văzută de mine, parțial auzită de la martori oculari, iar parțial imaginată. Întîmplarea aceasta, așa cum s-a întipărit în memoria și imaginația mea, iat-o” (Толстой 1964: 25).

La temelia ciclului negruzgian stau fapte veridice, viața unor oameni mari și mici, istoria domniilor sîngeroase și traiul în mizerie al poezilor; faptele de vitejie ale strămoșilor, nume ilustre, cum sînt Pușkin, Cantemir, Dosoftei, Costin și altele mai puțin cunoscute: Ioan Bran, Daniil Skavinski ș.a.; tablouri din viața de toate zilele și monumente istorice – însăși viața cu patimile mari și grijile-i mărunte, urmărite cu mult spirit de observație în cursul unui pătrar de veac: „Idea de material documentar autentic, de fapt viu sau mărturie veridică alcătuieste embrionul creației în proză a lui Negruzzi” (*Istoria literaturii române* 1968, II: 390). Într-adevăr, moștenirea literară a lui Negruzzi oferă în unele cazuri și o informație istorică și una filologică de preț. E vorba, în primul rînd, de Scrisoarea a IV-a, în care din documente, din observații și amintiri personale s-a cristalizat memorabilul portret al poetului Daniil Skavinski, traducătorul lui Voltaire și Regnard, autorul unor „imne asupra fericirii patriei, sonete pentru răsărita stea a Moldovei, ode, epitalame, în care toți zeii din Olimp figurau” (Negruzzi 1966: 236). Portretul moral al poetului e completat prin cîteva particularități fizice individuale, care, ca și în pictură, ajută la o receptare vizuală mai clară a chipului poetului, cu statura lui „mai mică decît mică” și cu niște „musteți răsucite atît de mari, încît ar fi fost de fală celui dintîi husar ungar”. E un portret, alcătuit din „grotesc și îndușetor”, pe care, într-adevăr, nimeni nu-l mai poate uita (Vianu 1966: 63).

Pe urmele proaspete ale evenimentului, care l-a tulburat și pe care s-a grăbit să-l împărtășească cititorului, au apărut și alte scrisori-portrete: „Amintire funebră”, care nu este altceva decît un necrolog, publicat la moartea maiorului Ioan Bran în „Albina...” la 31 decembrie 1842; „Lumînărică”, schiță izvorîită dintr-un sentiment de respect față de sufletele mari ale oamenilor mici, scrisorile cu caracter filologic, „Calipso”, „Băile de la Ems”, „Alexandru Donici”, „Vandalism”, „Primblare” ș.a.

Portretul psihologic e surprins de Negruzzi, de obicei, într-un moment al acțiunii firești a personajului, cînd acesta, fără să vrea, se întoarce spre obiectiv cu acea latură, care-l caracterizează cel mai mult. În „Jurnalul scriitorului”, Dostoievski, vorbind despre „pregătirea” portretistului înainte de a zugrăvi o persoană, nota:

„Pentru ce face el aceasta? Pentru că, știind din experiență, omul nu întotdeauna își seamănă, el caută „ideea principală” a fizionomiei lui în acel moment, când subiectul își seamănă mai mult. În capacitatea de a găsi și a prinde acest moment constă darul portretistului” (Достоевский 1929: 78).

Arta lui Negruzzi constă tocmai în capacitatea de a descoperi „ideea principală a fizionomiei eroilor săi”, de a fixa situația când omul „își seamănă” mai mult. În viața unor oameni există momente, care îi fac, uneori chiar contrar voinței lor, să ia o anumită atitudine, și anume această atitudine, manifestată în împrejurări extraordinare constituie expresia caracterului lor, care în alte împrejurări, obișnuite, poate să se manifeste în alt mod. În unele scrisori Negruzzi dezvăluie anume asemenea situații. De exemplu, în scrisoarea „Iepurărie” lașitatea unui boier a ieșit la suprafață numai atunci, când acesta, palmuit și calificat drept mișel, a refuzat să-și apere cinstea la duel. În cursul monologului, rostit pentru a-și justifica poziția, apare întreaga lui filosofie „iepurească”. Negruzzi intervine numai la sfârșit cu un comentariu: „... sînt însă cazuri fatale, când un om ce are cel mai mic sentiment de onor nu poate face altfel și trebuie să se facă ucigaș sau jertfă, dacă nu voiește a lăsa o pată numelui său și o rușine familiei sale” (Negruzzi 1966: 241).

Comentariul atestă, fără îndoială, un unghi de vedere depășit asupra modului de a-și apăra onoarea și nu mai corespunde moralei noastre. În schimb, ideea demnității, a cinstei nepătate a individului rămîne valabilă și astăzi. Scrisoarea lui Negruzzi vizează boierimea moldovenească fricoasă, ce uitase pînă și de sentimentul onoarei. E posibil ca „Iepurărie” să fi fost un ecou îndepărtat al vremurilor din tinerețe, când însuși autorul n-a putut proceda altfel și, conform legilor nescrise ale secolului, a fost nevoit să se bată la duel. În majoritatea scrisorilor sale autorul nu participă direct la evenimentele, pe care le evocă. El e numai un martor ocular al lor. În „Iepurărie”, însă, el nu rezistă dorinței de a interveni: „... nepricepîndu-mă ce răspuns să-i dau altul, l-am luat de spate și l-am dat pe ușă afară” (*ibidem*).

Boierul provincial e surprins, de asemenea, într-un moment, când „își seamănă mai mult”, și anume, când vine în capitală și harabagiul îl „trîntește-liop! pe stradă”. Atunci i se pot descoperi cele două trăsături fundamentale, care definesc figura „curioasă, originală și crohmolită a boierului ținutaș”: înfumurarea și stîngăcia. Toate „fețele și colorile”, explică autorul, nu pot fi închise „într-un singur cadru”. Subliniind măiestria de portretist a lui C. Negruzzi, T. Vianu remarcă bogăția trăsăturilor observate direct, surprinderea intuitivă a caracterului „din chipul lui de a se mișca, înveșmînta și vorbi” (Vianu 1966: 65). Înclinarea scriitorului spre concret îi asigură, de bună seamă, în manifestările artistice realismul fundamental de tip clasic, care și-a găsit dezvoltarea în creația unor asemenea reprezentanți ai realismului moldovenesc, cum sînt I. Creangă, B.P. Hasdeu ș.a.

Ciclul mozaical „Negru pe alb” profilează talentul de psiholog, de observator atent și de artist – cetățean al lui Negruzzi. În pofida discreției și a firii sale necomunicative, autoportretul lui apare pregnant din scrisori. De bună seamă, Negruzzi participă foarte rar la evenimentul descris („Un vis”, „Primblare”, „Iepurărie”, „Un

.....
 poet necunoscut”). De cele mai multe ori, el fixează dintr-un colț tabloul sau episodul. Dar și în asemenea momente poziția lui nu e a unui observator pasiv. De acolo, din colț, de unde privește și înregistrează faptele, atitudinea lui se desprinde clar: el aprobă sau dezaprobă, condamnă sau susține. Chiar și într-o scrisoare cum este, bunăoară, „Sau cu el, sau pe el. Scrisoarea a XXIII-a”, la prima vedere nelegată de vreun eveniment real, poziția autorului e învederată. Scrisoarea e scrisă în iunie 1848, anul când, după evenimentele din martie, mai toți prietenii săi se aflau în pribegie, iar unii dintre ei îl acuzau pentru izolarea și poziția sa politică. Reproșurile erau juste, căci în acest an scriitorul s-a îndepărtat de foștii săi prieteni de la „Dacia literară” și „Propășirea”. În 1849 se începe cu o cronică din Herța⁴ un atac de presă împotriva scriitorului, la care Negruzzi răspunde prin „Albina” (*Albina* 1849: 224). „Muza d. Negruzzi, după cum se știe demult, ațipise acum, căci după un zbierat zbuciumător, căpătase ciolanul în gură și în împrejurările anilor 1848 pe lângă titlul de director al Visteriei, îl mai îmbrăcără, ca remunerație, cu titlul de Epitrop al școalelor publice” (*apud* Lovinescu 1913: 181).

Muza lui Negruzzi însă nu amuțise complet, deși el însuși, evocând evenimintele de la 1848, considera că ele au fost fatale literaturii. Și dovadă e scrisoarea cu un titlu atât de semnificativ: „Sau cu el, sau pe el”, – cu victorie să te întorci, sau să fii purtat pe scut de tovarășii tăi de luptă, cuvintele ce le ziceau mamele spartane feciorilor lor. Elogiind eroismul Corneliilor și al Lucrețiilor, autorul își încheie epistola, proslăvind-o pe Ana Ipătescu, eroina revoluției din 1848 în Muntenia, prietenă a lui Nicolae Bălcescu. Simpatia autorului pentru eroină atestă și simpatia sa pentru revoluția valahă. Viața cumpătată de bărbat în vîrstă, împovărat de o familie numeroasă și ocupînd un post însemnat, i-a determinat, nici vorbă, retragerea dintr-o acțiune directă, dar nu l-a putut situa de partea cealaltă a baricadei. De altfel, Negruzzi va mărturisi mai tîrziu în scrisoarea a XXXI-a „Alexandru Donici”, că anul 1848 a fost „atît de priincios libertății popoarelor” (Negruzzi 1915: 216). Acest gînd într-un fel este pus și la temelia scrisorii – elogiul la adresa femeii.

Epistolografia lui Negruzzi nu se deosebește printr-o respectare strictă a semnelor formale ale genului. Sînt scrisori „Primblare”, „Pelerinagiu”, „Trisfetitele”, „Catacombele mănăstirii Neamțu”, „Păcală și Tîndală”, „Ochire retrospectivă” ș.a., care există de sine stătător, fără a fi legate de un eveniment real, ce ar necesita o transpunere artistică. De regulă, ele sînt ecouri îndepărtate ale unor excursii (chiar și „Păcală și Tîndală”), ce i-au prilejuit reflecții privitoare la trecutul țării, dar care îl ajutau să judece viitorul ei. În asemenea scrisori autorul nici nu încearcă să creeze iluzia unei opere epistolare. De fapt, primele scrieri din acest ciclu „Primblare”, „Pelerinagiu” ș.a. nici nu au fost concepute ca „scrisori”. Mai tîrziu, grupate în ciclu, au devenit „Scrisori la un prieten”.

Uneori, ca în scrisorile-nuvele, Negruzzi creează la început o situație epistolară, ca mai apoi să uite de ea, gîndul concentrîndu-i-se în jurul unei întîmplări fără nici o

---

⁴Vezi (*Bucovina ...* 1849: 97).

.....
 legătură cu corespondenții. De exemplu, scrisoarea a XX-a „Statistica lupilor” începe astfel: „Viu de la vânătoare, prietene, unde am împușcat un lup. Dă-mi voie, deci să-ți vorbesc despre el”. Și deși s-ar părea, că lupul trebuie să fie într-o legătură de cauză cu autorul-vânător, informația se referă numai la istoria și statistica lupilor, în general. După același calapod sînt organizate compozițional și scrisorile: „Păcală și Tîndală”, „Fiziologia provincialului”, „Lumnărică”, „Ochire retrospectivă”, „Istoria unei plăcinte”, „Proprietate păgubitoare” ș.a.

Adresările directe în contextul epistolelor sînt rare: „Să nu socoți însă că eu, patriot, desprețuiesc bucatele aste naționale, dimpotrivă” („Pentru ce țiganii...”); „Spune-mi, nu-ți place mai bine traducția lui Dosoftei...” („Critică. Scrisoarea a XVII-a”); „Cu altă scrisoare îți voi spune ceva și de scriitorii vechi” („Critică. Scrisoarea a XVI-a”); „Eu, prietene, am norocirea a-mi avea bătrînul meu” („Proprietate păgubitoare”); „Cerîndu-mi însă iertare, dacă nu voi putea a ți-l arăta” („Fiziologia provincialului”). Și cam atît. Formulele introductive lipsesc. Data, însă, e respectată în fruntea fiecărei scrisori. Aproape toate scrisorile au formule tradiționale de încheiere: „sănătate”, „adio”, „haire” (grec. fii sănătos); „adios” și de cele mai multe ori „vale” – un sfîrșit în spiritul vremii. Să ne amintim de Evgheni Oneghin, care

Știa atîta latinește,

Ca să descurce-un epigraf,

De Iuvenal să puie-agale

Într-un răvaș să puie *vale* (Pușkin 1950: 7).

Atributele formale ale genului (formulele introductive, adresările directe, intercalate în text, data, semnătura) sînt un vechi procedeu literar, cu ajutorul căruia, după părerea autorului, scrierea capătă în ochii cititorului caracterul unor publicații ocazionale: ele admiteau o intonație mai intimă și, în același timp, își declinau o parte anumită de răspundere pentru conținut (Алексеев 1961: 84).

Însă, într-o măsură mai mare decît aceste semne exterioare, iluzia stilului epistolar o creează libertatea demonstrată în construcția textelor, ușurința cu care scriitorul schimbă continuu intonația, interferența situațiilor lirice cu cele umoristice (*Istoria literaturii române* 1968, II: 392). Varietatea tematică și stilistică, de intonație și de gen imprimă un aspect mozaical scrisorilor lui Negruzzi, propriu, de fapt, tuturor operelor epistolografice încă din antichitatea romană. Scrisorile lui Cicero, de exemplu, ale lui Pliniu cel Tânăr au aceeași structură caleidoscopică: fapte politice, bîrfeli, portrete, descrieri de natură, impresii de călătorie. Veazemski putea să vorbească în aceeași scrisoare despre politica mondială și despre o nouă acțiță. Iar C. Negruzzi comentează o domnie fanariotă prin intermediul unei anecdote despre plăcintă; originea țiganilor – prin viața sf. Grigore. Multe scrisori sînt însoțite de glume, observații ironice, multe portrete sînt șarjate. Scrisorile lui Negruzzi, deci, nu sînt altceva decît un prilej de a prelungi conversația cu un bun prieten, căruia poți să-i spui orice: și lucruri mai serioase, și unele nimicuri ale vieții sub o formă liberă, nestingherită. Cu tot caracterul convențional, scrisorile ciclului „Negru pe alb”

.....
 profilează personalitatea unui scriitor de vastă cultură, înzestrat cu un acut simț al limbii, cu o capacitate rară de a observa și înregistra realitatea înconjurătoare. Fiecare scrisoare distinge, mai mult sau mai puțin pronunțat, trăsăturile principale ale marelui scriitor realist, ale omului „vechi și nou”, ce înțelegea să răspundă la chemările progresiste ale timpului; ale „ostașului propășirii”, angajat în lupta antifeudală, condamnând și ironizând trîndăvia, ignoranța, abuzurile, venalitatea și lașitatea; ale criticului literar, orientat spre tradițiile cărturărești ale lui Cantemir și Dosoftei, dar promovînd cu zel și valorile estetice ale contemporanilor săi de origine și poziție socială modestă.

Bibliografie

- Alecsandri, V., *Opere*, v. 4. Chișinău, 1959.
 Camariano, N., *Primele încercări literare ale lui C. Negruzzi și prototipurile lor grecești*, București, 1935.
 Conachi, C., *Scrieri alese*, București, 1963.
 Corbu, H., *Interpretări*, Chișinău, 1970.
 Drouhet, Ch., *Alecsandri și scriitorii francezi*, București, 1924.
Istoria literaturii române, vol. II, București, 1968.
 Levit, E., *Studii de istorie literară*, Chișinău, 1971.
 Lovinescu, E., *C. Negruzzi. Viața și opera lui*, București, 1913.
 Negruzzi, C., *Opere alese*, Chișinău, 1966.
 Negruzzi, C., *Opere complete*, ed. îngrijită de E. Carcalechi și Il. Chendi, București, 1915.
 Negruzzi, I., *Copii de pe natură*, București, 1970.
 Osadenco, I., *Constantin Negruzzi*, Chișinău, 1971.
 Pușkin, A. S., *Evgheeni Oneghin*, Chișinău, 1950.
 Russev, E., *Condeierul-patriot Dosoftei*, în *Nistru*, 1974, nr. 6. p. 118-130.
 Russev, E., *În zorii publicisticii moldovenești*, în *Nistru*, 1972, nr. 8, p. 119.
 Russo, A., *Opere*, Chișinău, 1957.
 Săndulescu, Al., *Literatura epistolară*, București, 1972.
 Vianu, T., *Arta prozatorilor români*, vol. I, București, 1966.
 Алексеев, М. П., *Письма И. С. Тургенева*, în *Тургенева, И. С., Полное собрание сочинений и писем*, Т. I. Москва-Ленинград, 1961.
Античная эпистолография. Очерки, Москва, 1967.
 Герцен, А. И., *Собрание сочинений*, Т. 7. Москва, 1956.
 Достоевский, Ф. М., *Полное собрание художественных произведений*, Т. II. Москва-Ленинград, 1929.
 Корбу, Х. Г., *Становление новой молдавской литературы и проблема творческого метода (1840-1860)*, Кишинев, 1976.
 Лещинер, С. Д., *Проблемы изучения Герцена*, Москва, 1963.
 Манн, Ю. В., *Философия и поэтика «натуральной школы»*, în *Проблемы типологии русского реализма*, Москва, 1969.
Памятники поздней античной поэзии и прозы II-V вв., Москва, 1964.
 Прохоров, Е. П., *Эпистолярная публицистика*, Москва, 1966.
 Рейзов, Б., *Об изучении литературы в современную эпоху*, în *Русская литература*, 1965, Nr. 1, с. 8.
 Толстой, Л. Н., *Полное собрание сочинений (юбилейное)*, т. 61. Москва, 1953.
 Толстой, Л. Н., *Собрание сочинений в двадцати томах*, Т. XIV, Москва, 1964.